

Glastuinbouw en Milieu Voortgangsrapport 2008

Datum uitgave: juli 2009

In Glastuinbouw en Milieu werken overheid en bedrijfsleven samen om de milieuprestaties van glastuinbouwbedrijven te verbeteren. Glastuinbouw en Milieu is een initiatief van de Stuurgroep Glastuinbouw en Milieu waarin overheid en bedrijfsleven beleid op het gebied van Glastuinbouw en Milieu op elkaar afstemmen.

INHOUD

INLEIDING.....	3
2 FUNCTIONEREN DOELGROEPOVERLEG	5
3 ENERGIE	8
4 LICHEMISSIE	11
5 MINERALEN.....	12
6 GEWASBESCHERMINGSMIDDELEN	15
7 GREENPORT(S) NEDERLAND	17

BIJLAGEN

1 SAMENSTELLING STUURGROEP GLASTUINBOUW EN MILIEU	
---	--

INLEIDING

De Stuurgroep GlaMi brengt jaarlijks een voortgangsrapport uit. Voor u ligt het voortgangsrapport van 2008. Het rapport beschrijft de volgende onderdelen:

- De structuur en de taakstelling van het doelgroepoverleg.
- Het functioneren van het doelgroepoverleg.
- De activiteiten en behaalde resultaten van de Integrale Milieu Taakstelling uit het convenant.

1 STRUCTUUR EN TAAKSTELLING VAN HET DOELGROEPOVERLEG

STRUCTUUR

Het doelgroepoverleg GlaMi is het afstemmingsplatform waarin overheid, bedrijfsleven en milieuorganisaties samenwerken aan het realiseren van de sectorale milieu- en energiedoelstellingen 2010. GlaMi heeft een strategische samenwerking met Greenport(s) Nederland om tevens te zorgen voor een duurzame ontwikkeling en inrichting van bestaande en nieuwe glastuinbouwgebieden. De doelstellingen liggen vast in het Convenant Glastuinbouw en Milieu (1997-2010):

- Verbetering van de energie-efficiëntie met 65% ten opzichte van 1980 en het verhogen van het aandeel duurzame energie tot 4%.
- Vermindering van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen van 72% voor de bloemisterijsector en 88% voor de glasgroentensector ten opzichte van het gemiddelde gebruik in het tijdvak 1984-1988.
- Vermindering van de uitstoot van fosfaat en stikstof met 95% ten opzichte van 1980.

TAAKSTELLING DOELGROEP- OVERLEG

Uitgangspunten doelgroepoverleg vastgelegd in het convenant:

- Het bevorderen van een gecoördineerde, gestructureerde en samenhangende aanpak van het milieubeleid.
- Het bevorderen van de afstemming en wisselwerking tussen uitvoeringspraktijk en beleidsbepaling.

Na de evaluatie in 2005 is de werkwijze en organisatie van het doelgroepoverleg in 2006 gewijzigd. In de nieuwe opzet zijn de convenantpartners verantwoordelijk voor beleid en uitvoering. De Stuurgroep GlaMi ondersteunt het proces als platform voor afstemming en overleg, bewaakt de voortgang en monitort de bereikte resultaten.

2 FUNCTIONEREN DOELGROEPOVERLEG

AMBITIE /STRATEGIE In het Jaarprogramma 2008 heeft de Stuurgroep haar lange termijnstrategie (2020) als volgt vastgelegd:

Een vitaal, concurrerend en maatschappelijk gewaardeerd tuinbouwcomplex (toelevering, productie, handel, verwerking, distributie, dienstverlening, etc.) in een sterk en samenhangend netwerk van bedrijvigheid, in een kennisintensieve en innovatieve omgeving en met een sterk internationale oriëntatie. Een duurzaam glastuinbouwcomplex, dat de ambitie heeft:

- De omgevingsfactoren (klimaat, bodem, water, lucht (incl. licht) niet of nauwelijks te beïnvloeden.
- Een actieve bijdrage te leveren aan de verduurzaming ('kas als energiebron') en het welbevinden (voedselkwaliteit, gezonde voeding) van onze samenleving.
- In belangrijke mate zelfsturend te zijn met een minimum aan administratieve lasten.
- Maatschappelijke waardering te genieten (een positief imago).

**SAMENWERKEN
AAN DE
DOELEN**

De inbreng van de convenantpartners is, passend binnen de nieuwe opzet van het doelgroepoverleg, toegenomen. Zij nemen met de betrokken partners meer verantwoordelijkheid voor het beleid en de uitvoering. De manier waarop de convenantpartners de problematiek rondom mineralen en energie oppakken, zijn hiervan goede voorbeelden.

**SAMENWERKINGS-
VERBAND
CONVENANT-
PARTNERS**

De Stuurgroep is een *samenwerkingsverband van convenantpartners*. De Stuurgroep, daarin ondersteund door de onafhankelijke voorzitter en het secretariaat, is het orgaan waarin de convenantpartners:

- Beleid(sontwikkeling) en uitvoeringspraktijk afstemmen, de gewenste uitvoeringsstrategie bepalen en afspraken maken over het aanbrengen van samenhang tussen beleids- en uitvoeringvraagstukken.
- Gezamenlijk de uitvoering van het convenant aansturen, de voortgang daarvan monitoren en het doelbereik bewaken.
- Verschillen van inzicht en knelpunten in beleid en uitvoering bespreken en zich inzetten voor de oplossing daarvan.

De Stuurgroep stuurt de uitvoering aan, ondersteunt, faciliteert en monitort. De proces- en monitoringrol van de Stuurgroep heeft in de nieuwe opzet van het doelgroepoverleg meer betekenis gekregen en daarin haar meerwaarde al bewezen. De samenstelling van de Stuurgroep in 2008 treft u aan in bijlage 1.

Op verzoek van de convenantpartners faciliteert en ondersteunt het secretariaat van de GlaMi, de partners in trajecten van beleidsvoorbereiding, beleidsvorming en bij de uitvoering van activiteiten.

De nieuwe werkwijze voldoet. GlaMi is doeltreffender en eenvoudiger van opzet. GlaMi omvat nu een meer logische verdeling van de verantwoordelijkheden tussen de convenantpartners. De Stuurgroep stuurt aan op hoofdlijnen, monitort, verleent diensten aan convenantpartners, en faciliteert hen. Gedurende het jaar is gebleken dat

partners onderwerpen prioriteren op basis van de eigen agenda; wat leidt tot een verschil in inzet en tot stagnatie. Dit is een aandachtspunt in de samenwerking en voor de aansturing.

**GREENPORT(S)
NEDERLAND**

De Stuurgroep GlaMi werkt op het terrein van de ruimtelijk-economische ontwikkeling, samen met de initiatiefnemers van Greenport(s) Nederland. De Stuurgroep Greenports heeft GlaMi gevraagd de voortgang te monitoren.

ACTIVITEITEN

In 2008 vergaderde de Stuurgroep zes keer, waarvan één buitendag en een strategiebijeenkomst. De stuurgroepvergaderingen worden voorbereid in de zogenaamde Agendacommissie, bestaande uit de voorzitter, de bestuurlijke vertegenwoordigers van het Rijk (ministerie van LNV) en het bedrijfsleven en de secretaris.

In het afstemmingsoverleg zijn de onderstaande dossiers aan de orde gesteld. De voortgang van deze dossiers wordt in de volgende hoofdstukken inhoudelijk uitgewerkt:

- mineralen; de omslag van verbruiksnormen naar emissienormen;
- plan van aanpak 'Innovatie wateremissieloze kas';
- het Duurzaamheidsakkoord Schoon & Zuinig;
- energievoorziening, -besparing en -productie;
- CO₂ sectorsysteem;
- GlaMi monitor; de indicatoren voor het bepalen van de voortgang van het proces, de energie- en milieuprestaties en de ruimtelijk-economische ontwikkeling (Greenport(s) Nederland);
- activiteitenagenda van de convenantpartners met activiteiten waarvoor zij in 2008 de uitvoering op zich namen;
- integratie algemene regels land- en tuinbouw uit de Wet milieubeheer en de Wet verontreiniging oppervlaktewateren in een op te stellen Besluit landbouwactiviteiten;
- de strategische samenwerking met de netwerkorganisatie Greenport(s) Nederland;
- het vervolg op het huidige convenant Glastuinbouw en Milieu.

De strategiebijeenkomst

GLAMI NA 2010

Gezien het aflopen van het huidige convenant (eind 2010) en de veranderde omgeving van GlaMi heeft de Stuurgroep eind 2008 in een strategiebijeenkomst onder leiding van een externe procesbegeleider gesproken over de vraag hoe verder na 2010. Ter voorbereiding van deze bijeenkomst heeft de voorzitter in een ronde langs de convenantpartners zich een beeld gevormd van de wensen van de partners. Tevens heeft de stuurgroep in dit kader een aantal bouwstenennotities besproken, bedoeld voor de inhoudelijke gedachtenvorming over onderwerpen en thema's die voor de toekomst relevant zijn.

De geslaagde strategiebijeenkomst eindigde met een brede consensus en commitment over de richting en de aanpak voor het vervolg. Partijen willen een 'planet' platform oprichten voor de glastuinbouw, naast het Greenport(s) platform dat zich meer richt op de 'profit' kant. Het wenkend perspectief voor dit platform is het werken aan een duurzame glastuinbouw die zowel rendabel is als een bijdrage levert aan een duurzame leefomgeving ('maatschappelijk gewenst glas'). De afspraak is om het platform te starten met dezelfde partners als nu vertegenwoordigd in de stuurgroep GlaMi.

De strategiebijeenkomst leverde tevens een gedragen aanpak op om te komen tot dit platform en met name de toekomstagenda voor dit platform.

Buitenvergadering GlaMi

Voor de buitenvergadering was de Stuurgroep GlaMi op 17 september te gast in de regio Venlo. Thema van de buitenvergadering was Cradle to Cradle. In de regio Venlo werken partijen, geënthousiasmeerd door het C2C-concept, aan duurzame ontwikkeling. Glastuinbouw maakt daar een wezenlijk onderdeel van uit. Naast een toelichting op het concept C2C door dhr. Thesingh van de Kamer van Koophandel zijn de mogelijkheden voor de sector specifiek in beeld gebracht, door de heren Oei en Westra van respectievelijk SIGN en Priva. De heer Sommer van het projectbureau Klavertje 4 presenteerde de gebiedsvisie voor dit gebied en de rol van C2C daarin. De dag werd afgesloten met een excursie op het terrein van de toekomstige Floriade.

COMMUNICATIE

De convenantpartners dragen de nieuwe opzet van het samenwerkingsverband ook in de communicatie uit. Dit betekent dat de dragende organisaties van overheid en bedrijfsleven zelf communiceren over de uitvoering van hun taken en verantwoordelijkheden. De partners treden vaker zelf naar buiten over onderwerpen die zij in GlaMi verband aanpakken. Per onderwerp wordt bekeken of GlaMi medeafzender van de boodschap zal zijn. Dit om de betrokkenheid van andere partners bij het onderwerp, en de herkenbaarheid van GlaMi als samenwerkingsverband, te borgen. In 2008 is in een bijeenkomst belegd waarin de partners de communicatieactiviteiten rond het mineralendossier hebben afgestemd. Dit heeft geleid tot (afgestemde) voorlichting door waterschappen en de sector aan de tuinders over de meet- en registratieverplichting van de emissiegegevens. In stuurgroepverband is communicatie verder niet belicht.

Communicatielijnen GlaMi

Per stuurgroepoverleg brengt het secretariaat een stuurgroepnieuws uit aan GlaMi-participanten met daarin een samenvatting van de besproken onderwerpen en de genomen besluiten. In enkele persbijeenkomsten heeft de voorzitter daarnaast een toelichting gegeven op de besluiten van de convenantpartners. De voorzitter brengt als bestuurlijke vertegenwoordiger van GlaMi deze besluiten en wensen ook in in de netwerkorganisatie Greenport(s) Nederland.

3 ENERGIE

DOEL Het doel van de energieactiviteiten van GlaMi partijen is om de energievraag en het verbruik van fossiele brandstof te reduceren ten einde een duurzame energievoorziening in de glastuinbouw te realiseren. Innovatie wordt bevorderd door het energietransitie- en innovatieprogramma ‘Kas als Energiebron’.

AFSPRAKEN Doel van het GlaMi convenant is op sectorniveau een verbetering van de energie-efficiëntie te bereiken van 65% ten opzichte van 1980 en in 2010 4% van de energievraag uit duurzame energie te laten bestaan (verbruiksspoor). Het emissiespoor wordt ingevuld door het CO₂-sectorsysteem, dat in ontwikkeling is. Overheid en tuinbouwbedrijfsleven hebben een CO₂-emissie streefwaarde afgesproken: 6,6 Mton CO₂ (primaire productie) vanaf 2010. Hierbij wordt uitgegaan van een totaal areaal van 10.500 ha (inclusief opkweek). Bij eventuele areaaluitbreiding wordt de emissieruimte verhoogd met maximaal 0,6 Mton tot 7,2 Mton CO₂ bij een areaal van 11.500 ha.

Processen

AMBITIES

Verdere aanscherping ambities

In 2007 stelden LTO Noord Glaskracht en Stichting Natuur en Milieu het ‘Actieplan voor de klimaatneutrale glastuinbouw’ op. In het plan is voor de toekomst een doelstelling opgenomen van 45% CO₂-reductie in 2020 ten opzichte van 1990 en bijbehorend instrumentarium. Het actieplan van beide organisaties is betrokken bij het opstellen van het werkprogramma ‘Schoon en Zuinig’, en de financiering van het instrumentarium. In 2008 is het convenant ‘Schone en Zuinige Agrosectoren’ opgesteld en door partijen ondertekend. Voor de glastuinbouw zijn in het convenant de volgende doelen afgesproken: de glastuinbouw realiseert in 2020 minimaal 3,3 Mton CO₂-emissiereductie per jaar ten opzichte van 1990. Dit is inclusief de inzet van WKK. De ambitie is een totale emissiereductie te bereiken van minimaal 4,3 Mton CO₂ in 2020 ten opzichte van 1990. De sector streeft naar een energie-efficiencyverbetering van 2 % per jaar gemiddeld tot aan 2020 en naar een aandeel duurzame energie van 4% in 2010 en van 20% in 2020. Daarnaast streeft de sector naar 700 ha. (semi)gesloten kassen in 2011. De doelen zijn geïntegreerd in het aangepaste programma ‘Kas als Energiebron’.

ENERGIETRANSITIE

EnergieTransitie: platform Kas als Energiebron

Het programma ‘Kas als Energiebron’ is sinds juli 2007 een platform binnen het landelijke project EnergieTransitie. Via het energietransitieplatform ‘Kas als Energiebron’ werken bedrijfsleven, Productschap Tuinbouw, en de ministeries van LNV, EZ en VROM samen om een impuls te geven aan een duurzamer energiegebruik door de sector. In het programma zijn zeven ‘transitiepaden’ onderscheiden:

- Zonne-energie
- Licht
- Biobrandstof
- Teeltstrategieën en energiearme rassen
- Aardwarmte
- Duurzame elektriciteit
- Duurzame(re) CO₂ (nieuw)

**INNOVATIEVE
ENERGIESYSTEMEN
EN DUURZAME
ENERGIE**

Ontwikkeling innovatieve energiesystemen en duurzame energie opties

Op basis van meerdere verkenningen en haalbaarheidsstudies is er in 2008 voor de periode tot 2012 per transitiepad een roadmap van activiteiten opgesteld voor de ondersteuning en effectuering van de streefbeelden voor 2011 en 2020. Afhankelijk van de fase van ontwikkeling op het transitiepad, worden de meest geëigende instrumenten in stelling gebracht (van fundamenteel onderzoek naar praktijkonderzoek en stimulering van innovatie, via voorlichting en demo en het oplossen van knelpunten in regelgeving, naar marktintroductieprogramma's). Voor de in 2008 bereikte resultaten binnen de zeven transitiepaden wordt in dit kader verwezen naar de innovatieagenda van het programma 'Kas als Energiebron'¹

Vanuit het programma 'Kas als Energiebron' wordt jaarlijks door zowel het ministerie van LNV als het Productschap Tuinbouw 4,5 miljoen euro geïnvesteerd in onderzoek naar energiesystemen, zuiniger energiegebruik en duurzame energie opties.

**VOORLICHTINGS-
ACTIVITEITEN**

Stimulering marktpenetratie energiebesparing en duurzame energietechnieken

Vanuit het programma 'Kas als Energiebron' geven het Productschap Tuinbouw en het ministerie van LNV uitvoering aan een programma van voorlichtingsactiviteiten om energiebesparing en het gebruik van duurzame energie te stimuleren. LNV heeft hiervoor onder meer de demoregeling die in 2008 is opengesteld.

**STIMULERINGS-
REGELINGEN**

Om de investeringen in innovatieve energiesystemen te stimuleren is voor de jaren 2007 t/m 2011 203 miljoen euro vrijgemaakt op de begroting van het ministerie van LNV. Deze gelden worden ingezet om de glastuinbouw te ondersteunen in het verminderen van CO₂emissie, energieverbruik en de afhankelijkheid van fossiele brandstoffen. De impuls vindt plaats via drie stimuleringsregelingen:

- Investeringsregeling Energiebesparing; eenvoudige energiebesparende maatregelen, zoals schermen en kasdekken, vooral gericht op energie-extensieve bedrijven en spin off maatregelen vanuit innovatieve systeemconcepten.
- Marktintroductie Energie-innovaties zoals; innovatieve semi-gesloten kasconcepten, biovergisting en -vergassing, energiesystemen op biobrandstoffen en aardwarmte.
- Energienetwerken. Gewerkt is aan een regeling voor glastuinders, die samen een energienetwerk maken en daarmee elkaar dan wel de gebouwde omgeving bedienen, Deze regeling wordt in 2009 opengesteld.

Ook zal er in 2009 een regeling worden opengesteld voor het opvangen van risico's bij de aan boring van aardwarmte. Daarnaast worden energie-investeringen via het generieke energie-instrumentarium ondersteund (bijvoorbeeld EOS, EIA, MIA/Vamil, Groen Label Kas – Groen beleggen).

CO₂-EMISSIESPOOR

CO₂-sectorsysteem ter omschakeling naar CO₂-emissiespoor

In 2007 hebben de sector en de ministeries van LNV en VROM overeenstemming bereikt over de opzet van een CO₂-sectorsysteem voor de glastuinbouw. In 2008 is de gestart met de uitwerking van dit systeem. Hoofddlijnen van het systeem zijn: het systeem geldt voor alle bedrijven die vallen onder bijlage 1 van het Besluit glastuinbouw, uitgezonderd de bedrijven die deelnemen aan het EU-ETS systeem. Het systeem maakt onderscheid tussen type A en B deelnemers. Type B deelnemers zijn de glastuinbouwbedrijven die een gasverbruik hebben van minder dan 170.000 m³. Deze bedrijven zijn vrijgesteld van de jaarlijkse monitoringseis. Dit betekent concreet dat

¹ Het programma 'Kas als Energiebron' (www.kasalsenergiebron.nl): Innovatieagenda tot en met 2012' is een initiatief van het Productschap Tuinbouw, LTO Glaskracht Nederland en het Ministerie van LNV.

meer dan de helft van het glasoppervlak is vrijgesteld van de jaarlijkse verplichting tot rapporteren.

De type A bedrijven rapporteren jaarlijks hun CO₂-emissie. De basis daarvoor is het gasverbruik. Het gasverbruik dat is benut voor elektriciteitslevering aan het net telt niet mee. Verdere uitwerking vindt in 2009 plaats. Volgens planning wordt in 2010 proefgedraaid met het systeem en is het vanaf 2011 operationeel. In 2008 bleek dat PT een dergelijk systeem niet geheel in eigen beheer mag uitvoeren, maar dat het in medebewind moet met de minister van VROM. Het systeem wordt daarom verankerd in de Wet milieubeheer. Dit traject is ook in 2008 ingezet.

RESULTATEN

Monitoring energieverbruik glastuinbouwondernemers

Het energieverbruik per hectare op sectorniveau laat nog steeds een dalende lijn zien. Het gemiddelde verbruik ligt sinds 2005 onder de convenantdoelstelling van 12.470 GJ per ha en is verder gedaald naar het huidige niveau van 9.633 GJ per ha (zie tabel 1).

Gemiddelde energieprestatie (verbruik in GJ per ha) bron: UO-IMT					
	2004	2005	2006	2007	2008
Aantal ha. waarover gerapporteerd is	7093	7823	7818	7944	7404
Totaal glastuinbouwsector	12864	12031	10948	10201	9633
<i>Gewasgroep groente</i>	13341	12493	10911	10453	9434
<i>Gewasgroep potplanten</i>	10255	9195	8402	8019	7875
<i>Gewasgroep sierteelt</i>	14269	13790	13368	12614	11961

Tabel 1: Gemiddelde energieprestatie van de totale glastuinbouwsector en uitgesplitst naar de gewasgroepen groente, potplanten en snijbloemen. Deze cijfers zijn afkomstig van de UO-IMT en gebaseerd op de milieurapportages over 2008, die zijn binnengekomen voor 15 juli 2009.

Sectorale monitoringcijfers

Het LEI brengt jaarlijks de energieprestaties voor de sector in beeld. Via een nieuwe monitoring werkwijze² die in 2007 is vastgesteld wordt de ontwikkeling van de energie-efficiency-index, de CO₂-emissie en het aandeel duurzame energie bepaald. De cijfers over 2008 zijn in oktober 2009 beschikbaar en daarom nog niet opgenomen in deze rapportage.

² Hierbij wordt gebruik gemaakt van meerdere bronnen: zowel op sectoraal niveau als op bedrijfsniveau (steekproef).

4 LICHEMISSIE

DOEL	Doel van de activiteiten van GlaMi partijen is het verminderen van lichtemissie door de glastuinbouw.
AFSPRAKEN PROCESSEN	<p>In het Plan van Aanpak Maatschappelijke Belichting hebben LTO Nederland en Stichting Natuur en Milieu najaar 2004 definitieve afspraken gemaakt over het beperken van de emissie van groeilicht. De nieuwe afspraken met aanvullende beschermingseisen worden opgenomen in het te wijzigen Besluit glastuinbouw. Kort samengevat zijn deze eisen: 95% afscherming in 2008 respectievelijk nagenoeg 100%³ afscherming in 2014 gedurende in een protocol vastgelegde donkerperiode.</p> <p>Het ontwerpbesluit tot wijziging van het Besluit glastuinbouw is in april 2008 in de Staatscourant gepubliceerd. Naar verwachting treedt het 1 juli 2009 in werking. Tot het van kracht worden van het gewijzigde Besluit glastuinbouw kunnen tuinders gebruik maken van het fiscale instrument EIA.</p> <p>Vanuit LTO Glaskracht Nederland zijn de afspraken met Stichting Natuur en Milieu breed in- en extern breed gecommuniceerd. De externe communicatie vond plaats in het kader van de jaarlijkse publiekstrekker 'Kom in de Kas'</p> <p>Bij de inrichting van nieuwe glaslocaties en de (ver)nieuwbouw van bedrijven zijn voornoemde afspraken vertrekpunt voor de planvorming; waarbij in enkele situaties nu al de '2014 afspraak' wordt gehanteerd. Het bleek in 2008 niet nodig in GlaMi-verband op dit onderwerp actie te ondernemen.</p>
RESULTATEN	Over het areaal belichting en het naleefgedrag van de nieuwe lichtregels (% kieren; maximaal geïnstalleerd vermogen) zijn nog geen cijfers beschikbaar.

³ Onder nagenoeg 100% wordt verstaan een scherm met een afschermingsbereik van minimaal 98%.

5 MINERALEN

DOEL	De Stuurgroep heeft het doel om te komen tot een emissiegerelateerde aanpak van mineralen met een robuust normenstelsel. De aanpak moet voldoen aan de vereisten van de EU Nitraatrichtlijn en de EU Kaderrichtlijn Water (KRW).
AFSPRAKEN	Afspraak volgens het convenant GlaMi is: Emissiereductie van N en P in 2010 met 95% ten opzichte van 1985, vertaald in gebruiksnormen per gewas en een berekende verbruiksdoelstelling 2010 voor de sector. In 2006 heeft de Stuurgroep GlaMi afgesproken dat de glastuinbouw een omslag maakt van een inputgestuurde aanpak (het gebruik van mineralen) naar een outputgestuurde aanpak (emissie van mineralen). In 2010 schakelt de glastuinbouw over op emissienormen, met als einddoel in 2027 een nagenoeg emissieloze glastuinbouw naar grondwater, oppervlaktewater en riolering.
WERKGROEP EMISSIENORMEN	In april 2007 is de werkgroep Emissienormen in opdracht van het ministerie van V&W gestart met het ontwikkelen van een methodiek voor de bepaling van emissienormen voor de lozing van stikstof en fosfor in spui-, drain- en bedrijfseigen drainagewater. Taak van de werkgroep is een advies uit te brengen over de invulling van de normen. Onder voorzitterschap van de Unie van Waterschappen zijn in deze werkgroep vertegenwoordigd: LTO Noord Glaskracht, de ministeries van LNV, VROM en V&W, IPO, VNG, drie waterschappen (Brabantse Delta, Delfland, Schieland en de Krimpenerwaard) en RWS-Waterdienst.
SUBSTRAAT TEELTEN	In december 2007 heeft de Stuurgroep GlaMi de door de werkgroep opgestelde methodiek voor emissienormen voor de substraatteelt geaccordeerd. In 2008 heeft de werkgroep, op basis van beschikbare emissiegegevens, een voorstel uitgewerkt voor de invulling van de emissienormen voor een zevental emissiegroepen bij substraatteelten. De Stuurgroep heeft ingestemd met dit voorstel en heeft besloten in de normen geen onderscheid te willen maken tussen lozingen door nieuwe versus oude bedrijven en ook niet tussen lozing op riolering en op oppervlaktewater. Tevens is een werkgroep gestart met het ontwikkelen van een controlemethodiek voor de emissienormen en het uitvoeren van de handhaafbaarheidstoets.
GRONDGEBONDEN TEELTEN	De aanpak van de grondgebonden teelten heeft tot veel discussie in GlaMi-verband geleid. Voor deze teelten kunnen de gebruiksnormen niet zonder meer vervangen worden door emissienormen, omdat de Nitraatrichtlijn gebruiksnormen voorschrijft indien meststoffen op/in de bodem worden toegepast. Uit een studie die de werkgroep emissienormen heeft laten uitvoeren, blijkt de hydrologische situatie bij de grondteelten zeer complex is. Dit maakt het uiterst ingewikkeld om te onderscheiden welk deel van de emissie het grondwater belast en welk deel het oppervlaktewater. Dit heeft de Werkgroep Emissienormen tot de conclusie gebracht dat het belangrijker is te sturen op de emissies in het algemeen dan te sturen op de emissies naar een bepaald milieucompartiment (in dit geval grondwater of oppervlaktewater). In 2008 heeft de Werkgroep emissienormen een voorstel ontwikkeld voor een aanpak bij de grondteelten. Hierbij is afstemming gezocht met het traject gericht op het 4 ^e Actieprogramma Nitraat, dat door de Europese Commissie moet worden geaccordeerd. In september 2008 heeft de Stuurgroep ingestemd met het voorstel om voor de korte termijn (2010) een combinatie te hanteren van gebruiksnormen en een zorgplicht, voor de langere termijn emissienormen. Samengevat luidt het voorstel: voor N en P komen er gebruiksnormen op een hoog aggregatieniveau, d.w.z. normen waar nagenoeg alle telers aan voldoen, voor een viertal gewasgroepen. Daarnaast krijgt de teler een zorgplicht om het gebruik van meststoffen af te stemmen op de behoefte van het gewas. Aan de hand van

zogenaamde signaalwaarden (lager dan gebruiksnormen) kan het bevoegd gezag aan de teler vragen met berekeningen of metingen aan te tonen dat er geen (grote) uitspoeling plaatsvindt. Door verdere ontwikkeling van de meetmethoden is op langere termijn een aanpak via emissienormen mogelijk.

De gebruiksnormen worden opgenomen in het 4^e Actieprogramma Nitraat (2010-2014) en in het meststoffenbesluit, de zorgplicht komt in 2010 in het Besluit Landbouwactiviteiten (waarin het Besluit Glastuinbouw wordt opgenomen).

**EMISSIELOZE
GLASTUINBOUW**

In 2007 is het secretariaat GlaMi in samenwerking met het Productschap Tuinbouw gestart met een traject om de benodigde stappen in kaart te brengen om te komen tot een (water)emissieloze glastuinbouw. Na een workshop gericht op het verkrijgen van een gezamenlijk beeld van knelpunten en mogelijke oplossingsrichtingen naar dit einddoel, zijn in 2008 diverse groepen geconsulteerd. De aanpak heeft geleid tot een breed gedragen Plan van Aanpak Innovatie wateremissieloze glastuinbouw. Het plan geeft een overzicht van bestaande kennis en bevat een uitvoeringsprogramma van innovaties en activiteiten om uiteindelijk in 2027 het doel van de wateremissieloze kas te bereiken. In het uitvoeringsprogramma hebben verschillende partijen binnen GlaMi een rol.

**WIJZIGING BESLUIT
GLASTUINBOUW**

In 2007 is het voorontwerp van de wijziging van het Besluit glastuinbouw opgesteld, onder meer ter voorbereiding op de implementatie van de emissieaanpak. In 2008 is dit traject verder doorlopen. Planning is dat in juli 2009 het gewijzigde besluit in werking treedt. Voorgenomen wijzigingen met betrekking tot mineralen:

- De gebruiksnormen voor substraatteelten vervallen.
- Emissierapportage is verplicht en moet jaarlijks worden opgestuurd.
- Een opvangvoorziening voor het eerste afstromend hemelwater is verplicht voor alle bedrijven waarbij condenswater naar buiten kan treden.
- Een gietwaterbassin is verplicht voor alle bedrijven.

**BESLUIT LANDBOUW-
ACTIVITEITEN**

Regels voor de land- en tuinbouwactiviteiten worden gebundeld in het Besluit Landbouwactiviteiten, dat in 2010 in werking zal treden. In 2008 is gestart met de voorbereidingen. Het Besluit glastuinbouw zal ook deel uitmaken van dit besluit, dus de emissienormen voor substraatteelten en de zorgplicht voor de grondgebonden teelten die in 2010 in werking treden vallen dan onder het Besluit Landbouwactiviteiten.

RESULTATEN

In 2008 zijn de volgende resultaten opgeleverd:

- Invulling van de emissienormen voor substraatteelten (febr. 2008).
- Methodiek voor de aanpak bij grondteelten en een voorzet voor gebruiksnormen voor de grondteelten (sept. 2008).
- Plan van Aanpak Innovatie (water)emissieloze glastuinbouw (nov. 2008).
- Ontwerp wijziging Besluit glastuinbouw ter inzage (maart 2008).

MILIEUPRESTATIES

De UO-IMT verzamelt jaarlijks de gegevens van de milieuprestaties (zie tabel 2). Het betreft het verbruik aan stikstof en fosfor in kg per ha per jaar en per bedrijf. De gegevens zijn gebaseerd op goedgekeurde jaarrapportages van 3.398 glastuinbouwbedrijven met een gezamenlijk oppervlak van 7.404 hectare. De telers rapporteren in de jaarrapportage één totaal verbruikscijfer per milieuveld.

Milieuveld	2004	2005	2006	2007	2008
Stikstof (kg/ha)	915	936	959	965	950
Fosfor (kg/ha)	198	199	204	207	204

Tabel 2: Gemiddeld verbruik van stikstof en fosfor per hectare voor de hele sector.

In 2007 voldoet 66 procent van de bedrijven aan de doelen voor stikstof uit het Besluit glastuinbouw. Voor fosfor is dit 57 procent. Gezien de beperkte relatie tussen het verbruik van mineralen en de emissie hiervan, geven deze cijfers geen indruk van de feitelijke milieubelasting. In 2008 lijkt voor het eerst sprake van een beperkte daling van het verbruik van stikstof (N) en fosfor (P). Een reden hiervoor is naar verwachting de hogere energieprijis, die de teeltwijze van tuinders beïnvloedt en daarmee ook het mineralenverbruik. Een tweede reden kan zijn de stijgende prijzen van kunstmest in 2008.

6 GEWASBESCHERMINGSMIDDELEN

DOEL Doel is het verminderen van de afhankelijkheid van de glastuinbouw van chemische gewasbeschermingsmiddelen. De ambitie is een uniforme emissiegeoriënteerde aanpak. Het huidige stelsel van gebruiksnormen verdwijnt en er wordt aansluiting gezocht bij het Convenant gewasbescherming. Doel van het convenant is de milieubelasting te verminderen met 95% in 2010 ten opzichte van 1998 (geldt voor de gehele land- en tuinbouw) met behoud van de concurrentiepositie. Het toelatingsbeleid is hierbij een belangrijk instrument.

AFSPRAKEN Vermindering van het verbruik van gewasbeschermingsmiddelen per teelt(groep) ten opzichte van het referentieverbruik ontleend aan het Meerjarenplan gewasbescherming uit de referentieperiode 1984-1988. In GlaMi-verband is afgesproken dat de aanpak van gewasbeschermingsmiddelen meelift met de mineralenaanpak omdat deze ook ingrijpt in de emissie van gewasbeschermingsmiddelen. Wel wordt gevolgd of deze aanpak volstaat of dat extra actie nodig is.

PROCESSEN In den lande loopt een aantal projecten dat informatie oplevert om het uitgangspunt te staven dat sturing op de emissie van mineralen volstaat om de milieubelasting door gewasbeschermingsmiddelen te beperken. Een voorbeeld is het project emissiereductie van gewasbeschermingsmiddelen vanuit de glastuinbouw. In dit project hebben de Zuid Hollandse waterschappen (hoogheemraadschappen van Schieland en de Krimpenerwaard, Delfland, Rijnland en waterschap Hollandse Delta) samen met Bayer CropScience B.V. en Wageningen UR Glastuinbouw een onderzoek uitgevoerd naar de emissieroutes van gewasbeschermingsmiddelen naar oppervlaktewater. Aanleiding voor het onderzoek is de gemeten concentraties van bepaalde middelen in het oppervlaktewater en in het rioolwater in glastuinbouwgebieden. Fase 1 van het project had tot doel om inzicht te krijgen in de emissieroutes, de concentraties en vrachten van diverse middelen in deze routes en het vaststellen van de omvang van het probleem. Fase 1 is begin 2009 afgerond. De tweede fase heeft tot doel het komen tot maatregelenpakketten in overleg met de sector.

In 2008 ging ook het ‘Polderproject de Woudse Droogmakerij’ in het Westland van start, als onderdeel van het praktijknetwerk Telen met toekomst. Dit project heeft de waterkwaliteit in de polder als invalshoek. Het doel van het project is de oppervlaktewaterkwaliteit in de polder te verbeteren en nieuwe haalbare emissiebeperkende maatregelen voor de glastuinbouw te ontwikkelen die ook in andere polders en gebieden (regionaal en landelijk) kunnen worden toegepast. Bij het project zijn ondermeer het Hoogheemraadschap Delfland, LTO glaskracht Nederland, de tuinders uit de polder en onderzoeksinstellingen en ministeries betrokken.

MILIEUPRESTATIES UO-IMT verzamelt jaarlijks de gegevens van de milieuprestaties voor gewasbeschermingsmiddelen, uitgedrukt in kg actieve stof per ha (zie tabel 3).

Milieuvel	2004	2005	2006	2007	2008
Gbm (kg a.s./ha)	17.1	17.1	16.3	16.1	14.5

Tabel 3: Gemiddeld verbruik per hectare voor de hele sector.

Het verbruik van gewasbeschermingsmiddelen vertoont over de gehele sector gezien nog steeds een dalende lijn. Kijkend naar de onderliggende sectoren blijkt dat deze daling vooral toe te schrijven valt aan de groenteteelt. Het verbruik van gewasbeschermingsmiddelen in de sierteelt is in 2008 voor het eerst ook lager dan in

voorgaande jaren. De prestaties voor gewasbeschermingsmiddelen voldoen aan de originele convenantdoelstellingen. De verbruikdoelstellingen voor 2010 voor de bloemisterij is 33,4 kg/ha en voor de groente 16,5 kg/ha.

Wat geldt voor de emissie van mineralen geldt ook voor die van gewasbeschermingsmiddelen: gezien de beperkte relatie tussen het verbruik van gewasbeschermingsmiddelen en de emissie hiervan, geven deze cijfers geen indruk van de feitelijke milieubelasting.

7 GREENPORT(S) NEDERLAND

DOEL	<p>‘Ook in 2020 heeft Nederland een vitaal en concurrerend tuinbouwcluster van wereldformaat’.</p>
AFSTEMMING	<p>De Stuurgroep GlaMi werkt op het terrein van de ruimtelijk-economische ontwikkeling, samen met de initiatiefnemers van Greenport(s) Nederland. De voorzitter van de Stuurgroep GlaMi neemt hiertoe deel aan de Stuurgroep Greenport(s) Nederland en brengt ook het thema duurzaamheid in. In de visie 2040 van de Greenport(s), zoals die in november 2008 is overhandigd aan de minister van LNV, wordt duurzaamheid als motor genoemd voor de ontwikkeling van de glastuinbouw. In 2008 is besloten om de begrotingen van GlaMi en Greenports vanaf 2009 te scheiden. Greenports Nederland krijgt dan ook een eigen voortgangsrapport.</p>
MONITORING	<p>Om de voortgang van de uitvoeringsafspraken te volgen stelt het secretariaat GlaMi in overleg met de managementgroep een inhoudelijke monitor en een procesmonitor op. De indicatoren voor de inhoudelijke monitor zijn in 2008 vastgesteld. De gegevens voor de inhoudelijke monitor komen uit diverse bestaande landelijke monitors van onder meer het CBS, LEI en Productschap Tuinbouw (o.a. mei-landbouwtellingen, Landbouw Economische Berichten) en voortgangsrapportages van de Greenport(s) partijen zelf.</p>

BIJLAGEN

Bijlage 1 Samenstelling Stuurgroep Glastuinbouw en Milieu

De leden per 1 januari 2008

organisatie	lid	plv.
LTO Glaskracht	dhr N. van Ruiten	dhr. G.J.M.J. Brueren
LTO Glaskracht	dhr J.M.A. Aerts	dhr. H. van Antwerpen
Ministerie van LNV, Directie Landbouw	dhr M. Kool	dhr. A.J. Nieuwenhuijse
Ministerie van Verkeer en Waterstaat, Directie Water	mevr. R. Peters	de heer S. van Dijk
Ministerie van VROM	dhr. H. Hoving	mevr. P. Loeff
Provincie Zuid-Holland (IPO)	dhr J.C.J. Vermaas	mw. A. Andriessen
Gemeente Westland (VNG)	de heer J. van der Tak	dhr A. Th.H. van Dijk
Hoogheemraadschap van Delfland (UvW)	mevr. M.P.M. Ruijgh-van der Ploeg	mevr. M.M. Kool
Stichting Natuur en Milieu	dhr. J.J. de Jong	mevr. W.G. van de Poll
Voorzitter	dhr. P. Bukman	
Secretaris	dhr. J.E. Ebbens	
	mevr. A.D. Hartkamp	
Bestuurlijke	dhr. J. Boeve	
procesbegeleiders	dhr J.H.J. Verburg	

Situatie per 31 december 2008

organisatie	lid	plv.
LTO Glaskracht Nederland	dhr. N. van Ruiten	
LTO Nederland	dhr. J.M.A. Aerts	
Ministerie van LNV, Directie Landbouw	dhr. M. Kool	
Ministerie van Verkeer en Waterstaat, Directie Water	dhr. S. van Dijk	
Ministerie van VROM	dhr. H. Hoving	
Provincie Zuid-Holland (IPO)	de heer J.C.J. Vermaas	
Gemeente Westland (VNG)	de heer J. van der Tak	
Hoogheemraadschap van Delfland (UvW)	heer M.A.P. van Haersma Buma	
Stichting Natuur en Milieu	de heer F. de Graad	
Voorzitter	de heer P. Bukman	
Secretaris	de heer J.E. Ebbens	
	mevrouw A.D. Hartkamp	
Bestuurlijke	de heer J. Boeve	
procesbegeleiders	de heer J.H.J. Verburg	